

Sven Ekberg

USAs utveckling till imperialistmakt

De härskande klasserna i Förenta staterna har alltid strävat efter att bygga ett ”informellt” imperium – d v s hegemoni i kraft av ekonomisk styrka. Denna fromma önskan går tillbaka till slutet av 1800-talet och den omfattande debatten mellan imperialister och ”anti-imperialister” beträffande den då aktuella politiken gentemot Kuba, Filippinerna och Kina. Debatten gällde formerna för ekonomisk expansion. Frågan var om flaggan i form av flottan och marinkåren skulle följa kapitalet utomlands eller ej.

I retoriken och borgerskapets historia segrade de som hävdade att kapitalet i kraft av styrka och med hjälp av naturlagarna skulle klara sig på egen hand. Det är detta som i borgarnas nationalekonomi kallas frihandel och i deras historia den ”öppna dörrens politik”. Men i den verkliga världen, bland kapitalägare i Nordamerika, Europa och i Japan, förblev denna ideala ordning en dröm. Grunden för kapitalets ordning lades genom insats av rå militär makt och förutsättningen att bibehålla denna ordning har allt sedan den begynnande expansionen från Europa varit insats eller närvaro av militära eller andra tvångsmedel. En kapitalist som tar av sig denna plåtrustning och naken kliver ut för att göra affärer i världen, blir snart upphuggen och styckad av sina rivaliserande bröder.

Rivalitet och krig i Europa och Förenta staternas födelse

Rivaliteten mellan de holländska handelshusen och den framträdande borgarklassen under Cromwell i mitten av 1600-talet fick långtgående verkningar för utvecklingen av kolonierna i Nordamerika. De engelska navigationslagarna som riktades mot Hollands överhöghet inom handel och skeppfrakt stimulerade i New England skeppsbygge och handel. Närheten till de fiskrika bankarna vid New Foundland, den lönande handeln med kolonierna i den karibiska övärlden, slavfrakterna och valexpeditionerna lade grunden för en förmögen köpmanna- och handelsklass i kolonierna utefter Atlantkusten i norr. Under handelskrigen mellan kolonialmakterna i Europa, som fördes över haven i hela världen, användes fartygen som piratskepp för plundring av fartyg tillhörande Spanien, Holland och Frankrike. Redan under slutet av 1700-talet hade en blomstrande handel med pälsverk från Kalifornien till Kina upprättats av handelshusen i New England.

Det omfattande sjuåriga kriget i Europa (1756-1763), som öppnade dörren för det engelska ostindiska kompaniets plundring av Bihar, Bengalen och Orissa i Indien innebar samtidigt att Frankrike förlorade nästan alla sina kolonier i Nordamerika; Kanada och området mellan Appalacherna och Mississippi. Nybyggarna, som visste vad de ville, hade stött England i kriget mot Frankrike på den nordamerikanska kontinenten, men samtidigt bedrivit handel med de franska kolonierna i den karibiska övärlden. Så snart kriget var över utfärdade kungen i England den s k *Proclamation Act* som förbjöd nybyggarna att expandera in i området som erövrats väster om bergen. Året därpå infördes skatter och tullar för att betala de brittiska trupperna i kolonierna. Och den brittiska flottan patrullerade kusterna för att förhindra den lönande smuglingen.

Under tiden omedelbart efteråt skärps motsättningarna mellan nybyggarna och parlamentet i London, där många plantageägare sitter och beslutar. Efter en tillfällig reträtt från London var situationen 1770-1773 mindre explosiv, för att omedelbart blossa upp när parlamentet införde Tea Act 1773. På natten den 16 december 1773 vräktes en last te tillhörande det engelska ostindiska kompaniet i vattnet i Bostons hamn. Lasten var värderad till 75 000 dollar, och detta är vad som i historieböckerna kallas för ”Boston Tea Party”. Liknande aktioner följde senare i New York och i andra städer utefter kusten.

Parlamentet i London ansåg att nu hade det gått för långt med de sturska nybyggarna. Hamnen i Boston blockerades och trupper sändes in i kolonierna. Nybyggarna svarade på denna utmaning genom att vid den första kontinentala kongressen i Philadelphia i september 1774 stödjade Bostons handelsmän i deras vägran att betala skadestånd. Den första drabbningen mellan den brittiska armén och nybyggarna följde 1775 och året därpå utropade kolonierna sin självständighet och ställde en nationell armé under befäl av George Washington.

Rivaliteten i Europa kom nybyggarna till hjälp. Under de följande åren förklarade först Frankrike, senare Spanien och slutligen Holland krig mot England. Detta krig som med freden i Paris 1783 innebar koloniernas självständighet, följdes samtidigt av omfattande förluster för det holländska ostindiska kompaniet, som 1784 tvingades uppge handelsmonopolet i den sydostasiatiska övärlden. Detta påskyndade avsevärt bankrutten för bolaget och Hollands tillfälliga nedgång som kolonialmakt. Holland kom senare tillbaka för att befästa kolonial hegemoni, vilket skedde till priset av en fasansfullt blodig och brutal slakt och utplundring av befolkningen på Java.

”Land skall med lag byggas”

Men för den unga nationen i Nordamerika tornade problemen upp sig. Ekonomin grundades på handel och skeppsfrakter, och köpmännen stod nu inför hotet att tidigare öppna hamnar i Europa skulle stängas. Detta problem förvärrades av att grupper i de tidigare kolonierna tog den högtidliga retoriken i självständighetsförklaringen på fullt allvar, betraktade sig som fria män och kvinnor och dessutom var beredda att kämpa för denna uppfattning. Vidare hotades den gryende manufakturen av varor från Europa. Spekulanter och ockrare önskade få ett slut på ständig utgivning av papperspengar som förlorade i värde snabbare än vad vinsterna anhopades, och markspekulanter yrkade på en stark centraliserad armé för att driva bort de besvärliga och stridbara indianerna från den mark de hoppades sälja till blivande bönder.

Alla dessa ockrare, handelsmän, markspekulanter, blivande finanssvindlare och slavägare sammanstrålade i Philadelphia mellan maj och september 1787 för att teckna ner Förenta staternas konstitution. För att för all framtid garantera den privata äganderätten i lag. Efter en efterföljande debatt om statsmaktens roll och befogenheter blev denna konstitution den gemensamma lagen för de tretton delstaterna. Året därpå valdes George Washington till Förenta staternas president och därmed var den politiska grunden lagd för fortsatt expansion över den nordamerikanska kontinenten och vidare ut över världens hav.

Nordstaterna och territoriell expansion

Under Napoleonkrigen i Europa stimulerades exporten från USA. De krigförande länderna betalade höga priser för produkter som brödsäd, bomull och andra råvaror, och Förenta staternas skepp fraktade varor till både England och Frankrike. Samtidigt pågick under åren 1798-1800 ett flottkrig mot Frankrike i området kring Santa Domingo i Karibiska havet. Med tiden tröttnade regeringarna i London och Paris på att amerikanska handelsmän gjorde sig stora förtjänster på de krigförandes bekostnad och de amerikanska skeppen blockerades från hamnar i Europa. Blockaden och det därpå följande kriget mellan Förenta staterna och England 1812-1815 innebar en dramatisk minskning av handeln. När feta vinster inte längre var möjliga inom handel och frakt började ledigt kapital investeras i en gryende industri i nordstaterna.

Sedan Napoleon erövrat området väster om Mississippi från Spanien så blockerades hamnen i New Orleans för amerikansk handel. President Jefferson försökte omedelbart köpa New Orleans av Napoleon, och då hade regeringen i Washington tur. På Santa Domingo hade franska trupper lidit ett svidande nederlag mot revolterande innevånare under ledning av Toussaint L'Ouverture. Erfarenheten av detta, planerna att återuppta kriget mot England och

insikten att New Orleans och Louisiana inte kunde försvaras mot den övermäktiga brittiska flottan, medförde att hela detta väldiga område (1803) såldes till Förenta staterna för 15 miljoner dollar. Detta område motsvarar i dag delstaterna Mississippi, Arkansas, Louisiana, Oklahoma, Missouri, Kansas, Nebraska, Wyoming och Montana.

I Europa rasade krigen vidare och på andra sidan Atlanten var Förenta staternas marinkår fullt upptagen med att jaga franska och spanska pirater i den karibiska övärlden. På land var armén upptagen av att under tiden 1810-1814 kasta ut spanjorerna ur Florida och rensa rent från de ursprungliga innevånarna på kontinenten för att ge plats åt den vite mannens vidare vandring mot väster och söder. Efter ockupationen av Florida förklarade kongressen i Washington, eftersom misstanke förelåg att Spanien var i färd med att sälja Florida till någon makt i Europa, att:

”Förenta staterna kan under dessa omständigheter inte betrakta hur någon del av sagda territorium faller i händerna på någon främmande makt och hänsyn till säkerhet tvingar (USA) ... att under speciella omständigheter tillgripa en tillfällig ockupation av sagda område.”

Spanien valde senare att sälja Florida till Förenta staterna. Bakgrunden till politiken under tiden omedelbart efter Napoleon-krigen och kriget mellan England och Förenta staterna 1812-15, var utvecklingen i Europa och Sydamerika. I Syd- och Mellanamerika hade befolkningen revolterat mot den spanska överhögheten och utropat självständiga republiker. I Europa sammanträdde i denna situation företrädare för den bestående ordningen i Wien (1815) för att bilda den Heliga Alliansen och senare i Verona (1822) för att ”sätta stopp för systemet av representativa regeringar i varje land i Europa det må förekomma i och att hindra att det införs i de länder där det inte är känt”. Inför revolter från proletariatet i Europa och samtida revolter mot den koloniala överhögheten bortom haven, samlades alla dessa svurna fiender och rivaler i sin strävan att bevara den bestående ordningen. Detta var ett sällan skådat ögonblick i historien av kolonial expansion och rivalitet mellan makterna i Europa. Eller med Marx och Engels ord; ”Alla det gamla Europas makter har förbundet sig i en helig hetsjakt mot detta spöke: påven och tsaren, Metternich och Guizot, franska radikaler och tyska poliser”. (*Kommunistiska Manifestet*, 1848)

Detta inledde en tid som i historieböckerna kallas ”relativ fred” i Europa, men som i verkligheten innebar hänsynslöst och brutalt förtryck av proletariatet som följdes av revolterna 1848, Pariskommunen 1871 och arbetarklassens långa och hårda kamp i Europa. Samtidigt är detta tiden för den mest fasansfulla utplundringen av Indien och befolkningen i den sydostasiatiska övärlden och på plantagerna i sydstaterna i Förenta staterna piskas svarta negerslavar till döds under arbete på den vite mannens marker. Det är här vi finner Kissingers idol Metternich, som med list och konspiration verkar för att upprätthålla den ”fred och ordning”, som hotades av de revolterande massorna, 150 år senare ser Kissinger som sin främsta uppgift att återupprätta just samma slag av fred och ordning, nu hotad av rivalitet mellan kapitalister, beväpnade revoltörer utanför Europa och Förenta staterna och radikaler som sluter sig samman mot kapitalets fortsatta herravälde. Då liksom nu tågar kapitalet fram i denna fred över miljoner lik och ett hav av blod från världens förslavade och revolterande folk.

England motsatte sig att tidigare kolonier i Sydamerika skulle återbördas till Spanien. Regeringen i London föreslog att USA och England gemensamt skulle garantera dessa republiker politisk självständighet. Frånsett att den engelska regeringens syften var ganska uppenbara, att öppna området för Englands handel och överlägset starka kapital, så hade USA-regeringen sina egna starka motiv för att inte binda sin handlingsfrihet. Dåvarande utrikesministern John Quincy Adams varnade president Monroe:

”Utan att komma in på frågan om att införliva Texas och Kuba med vår union, bör vi åtminstone bibehålla vår valfrihet att handla allt eftersom situationer uppstår, och inte binda oss för en fast princip som omedelbart efteråt skulle kunna användas mot oss”.

Adams rekommenderade i stället att regeringen borde deklarerat sin principiella inställning till politiken i Nord- och Sydamerika. Detta var angeläget eftersom Ryssland och Spanien gjorde anspråk på Oregon och planerade att öppna en handelsstation i Kalifornien som då tillhörde den självständiga republiken Mexiko. Det var inte heller någon större hemlighet att regeringen i London försökte förhindra Förenta staternas fortsatta territoriella expansion, främst genom att förhindra att Texas införlivades med unionen. Mot denna bakgrund formulerades Monroe-doktrinen som presidenten presenterade för kongressen i december 1823:

”Tillfället har bedömts som lämpligt för att fastställa, som en princip rörande Förenta staternas rättigheter och intressen, att de Amerikanska kontinenterna ... från och med nu, inte ska betraktas som områden för framtida kolonisering *av någon europeisk makt*”. (vår kurs)

Tillfället var lämpligt. Doktrinen uttryckte USA-regeringens behov att förhindra att områden som de betraktade som Förenta staternas framtida territorium skulle falla i händerna på de ekonomiskt starkare kolonialmakterna i Europa. Denna politik sammanföll i tiden med den våldsamma koloniala expansionen från Europa under industrialismen. Och under resten av 1800-talet formuleras och verkställs USA-regeringens politik inom ramen för denna doktrin. Doktrinen blev med växande styrka och makt hos dess uttolkare allt mer aggressiv, och bara 25 år senare demonstrerar t ex Förenta staternas flottstyrkor utanför Turkiets kust – ”för att påminna myndigheterna (i Turkiet) om Förenta staternas makt”, som utrikesdepartementet i Washington valde att uttrycka saken. Då hade marinkåren under ledning av Perry redan 1853-54 ”öppnat Japan” för den allt större och starkare kapitalisten i Nordamerika. Men detta är inte några enstaka händelser, utan endast en del av den verksamhet flottan och marinkåren utövade för att bygga det framtida imperiet.

Marinkåren och försvaret av ”amerikanska liv och egendomar”

Under hela 1800-talet har Förenta staternas väpnade styrkor på land och till sjöss ett antal uppgifter inom ramen för expansionen över kontinenten och över haven; (1) driva bort och slakta ner urinnevånarna på kontinenten, (2) jaga pirater i områdena kring Kuba, Puerto Rico och Santa Domingo, (3) jaga slavhandlare utefter Afrikas kuster efter kongressens förbud mot slavimport 1819, (4) ”bestraffa” infödingar som varit ohövlige eller oförskämda mot amerikanska sändebud eller medborgare, (5) föra krig för att erövra ytterligare territorium, (6) ”öppna” nya områden för amerikansk handel och affärer, och slutligen (7) att ”skydda amerikanska liv och amerikansk egendom”.

Detta var i sanning en väldig uppgift, men marinkåren och flottan tog med iver sig an denna sak. Infödingarna på Sumatra ”bestraffades” redan 1832 och 1838, de på Fidjiöarna 1840, innevånarna på Samoa 1841, den uppstudsiga befolkningen i Nicaragua först 1854, och kineserna första gången 1866 och slutligen koreanerna 1871.

Första gången marinkåren var ute för att ”öppna nya områden” och skydda liv och egendom var på Falklandsöarna 1831, i Argentina 1833, i Peru 1835, i Nicaragua, Uruguay, Panama, Dominikanska Republiken, på Haiti, i Colombia och Angola, i Kina, Korea, Samoa etc mellan 1850 och 1860. Och verksamheten minskade inte efter kriget mellan de norra och södra delstaterna 1861-65.

För regeringen under Monroe var problemet för dagen att hålla kolonialmakterna i Europa stången och bli av med indianerna som fortfarande var ett allvarligt hinder för expansionen västerut. Markspekulanter och pälshandlare söp indianerna fulla och svindlade av dem mark, pälsverk och annan egendom. Senare innebar utvecklingen av handelsvapen och järnvägarna

att indianerna slaktades och drevs allt längre bort, för att slutligen nästan helt utplånas genom utslaktningen av buffelbeståndet på prärierna. I Kalifornien var det en tid på modet att importera seder och bruk från England, men i stället för att jaga räv så jagade vita herrar i Kalifornien indian.

Men samtidigt som nybyggarna med olika metoder strömmade in i t ex Texas för att slå sig ner, så strävade regeringen i London efter att hindra denna utveckling. 1830 hade 20 000 nybyggare fått in foten i Texas och de utropade området som republik och anhöll om inträde i Förenta staterna. Texas införlivades i unionen 1836. Tio år senare gick Förenta staterna i krig mot Mexiko och inom två år avtvingades Mexiko Kalifornien och New Mexiko – det område som i dag utgör delstaterna Kalifornien, Nevada, Utah, Colorado, Arizona, och New Mexiko. Områdets yta var större än dåvarande England, Frankrike, Tyskland och Italien tillsammans. Inom mindre än femtio år hade Förenta staternas territorium utvidgats från Mississippi och fram till kusten vid Stilla havet.

Plantageekonomier, expansion och slavhandel

Med industrialismen i Europa och allt större efterfrågan på rå bomull och brödsäd expanderade produktionen på plantagerna i de södra staterna. Mellan 1789 och 1860 ökade produktionen av bomull från omkring 1 000 ton till 1 000 000 ton och utgjorde då 50 procent av USAs export. Men den intensiva odlingen av bara en gröda på jordarna följdes av utarmning av dessa, först i Virginia, Georgia och Carolina under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet. Plantageägarna såg sig då om efter nya jordar och ekonomin expanderade in i Alabama, Mississippi, Louisiana och östra Texas under 1800-talet.

Arbetet i det fuktiga, varma och malariainfekterade klimatet på plantagerna ökade behovet av slavar. Men marinkåren var ganska effektiv i sin iver att sätta P för slavimport från t ex Elfenbenskusten i Afrika och detta innebar att priserna på slavar steg. Priset för en slav var omkring 250 dollar år 1815, steg till omkring 1 000 1850 och mellan 1 500-2 000 dollar 1860. Det blev lönande att föda upp slavar och sälja dem till plantageägarna, och slavuppfödning utvecklades till näring i Virginia och Maryland där de ödelagda jordarna inte längre bar odling av grödor. Prisökningen innebar vidare att bara de rikaste plantageägarna kunde köpa slavar. Detta och expansionen mot ständigt nya bördiga jordar innebär koncentration av jordinnehav och att en liten slaväggande aristokrati bildas i söder. Denna aristokrati hade den politiska makten i dessa delstater i ett fast grepp och ett avgörande inflytande över den nationella politiken.

Denna expansion och följande sociala utveckling i söder sker samtidigt som utvecklingen i norr går framåt och en gryende industriäggande klass träder fram med krav på statliga åtgärder för sin verksamhet inom landet och skydd mot rivaler utifrån. Med det utbyggda transportnätet i form av kanaler och senare järnvägar, organisation av finans- och försäkringsväsen och höga tullmurar för att skydda industrin i norr, så samlas även allt mer av förtjänsten av bomullsexporten i fickorna på dessa drivna svindlare och blivande industrimän.

När expansionen i söder 1859 nådde klimatgränsen för odling av bomull vid 98 grader väst började slavägarna allt starkare föra fram kraven på att annektera Kuba. Vid denna tid var Förenta staterna delat i två helt olika ekonomiska och politiska sociala formationer som båda var expansiva. Motsättningarna kom till uttryck som oenighet om tullpolitiken, frågan om statligt stöd till järnvägsbolagen, frågan om Kuba etc. Konfrontationen kom 1861 med det krig som i alla borgerskapets historieböcker var en fråga om neger-slavarnas rättigheter, men som i verkliga världen handlade om den industriella expansionen inom ramen för Monroe-doktrinen.

Kanaler, järnvägar, invandrare och storsvindlar

De väldiga rikedomar som anhopades i Förenta staterna under mitten och slutet av 1800-talet grundades på utplundring av bördiga jordar och farmare som odlade upp dessa. En utveckling som i Europa tagit århundraden upprepades på den nordamerikanska kontinenten inom bara några decennier. I grunden för denna utveckling låg järnvägarna, invandringen av arbetskraft från Europa och en svindel av storslagna mått, som innebar att redan inom några decennier trädde monopolkapitalisten fram som en dominerande figur inom den amerikanska ekonomin och i världen.

Med Eire-kanalen (1825) öppnades Ohio, Indiana och Kentucky för expansion av jordbruket. Ut över dessa bördiga områden strömmade en våg av invandrare från Europa. Mellan 1820 och 1840 ökade befolkningen från 9,3 miljoner till omkring 17 miljoner i Förenta staterna, och av dessa vandrade omkring 6,5 miljoner vidare västerut för att röja mark och lägga jordarna under plogen. Under de följande åren fram till 1860 ökade befolkningen till 31 miljoner, och detta var ändå bara början.

Det var åter utvecklingen i Europa som bidrog till vidare expansion i Nordamerika. Kapitalismens och industrialismens framfart i Europa medförde, att fördrivna bönder och hantverkare inför hotande svält, i miljoner sökte sig över haven. Denna våg inleddes på Irland och i övriga Storbritannien, följdes av utvandringen från Tyskland och Skandinavien och ännu senare från södra Italien och området norr om Medelhavet. I Förenta staterna hade kapitalisten sina problem. Han saknade kapital för de omfattande projekten och måste göra två saker samtidigt – dels importera kapital och kapitalvaror från utlandet, dels samla eget kapital genom att sälja de produkter som invandrarna odlade på marken som lades under plogen. Kort sagt, han måste plundra bonden på hans arbete.

Det första problemet löstes genom försäljning av papper på kapitalmarknaderna i Amsterdam och London. England var då ledande konstruktör av järnvägar. Finansmarknaden i London bidrog till att utnyttja denna kapacitet genom att bygga ut järnvägsindustrin i Förenta staterna. Kapitalexporten från Holland var däremot något helt annat. Under tidigt 1800-tal inleddes industrialiseringen i Holland. Men kvar efter storhetstiden som handels- och plundrarmakt av format fanns kapitalmarknaden i Amsterdam och det kapital som flydde över Atlanten för att finansiera de första kanalerna var rätt och slätt kapitaliserat slavarbete från Java på jakt efter lönande investeringar.

Det andra problemet var däremot en politisk fråga. Bara med statsmaktens stöd i form av gåvor och lån blev det möjligt att svindla farmaren på frukterna av hans arbete. Redan 1856 erhöll *Illinois Central Railroad* som gåva av kongressen 2,6 miljoner tunnland mark, som intecknades för att finansiera bygge av järnväg. Kriget som följde 1861 innebar att blivande bankiren J P Morgan, blivande oljemagnaten Rockefeller, stålmiljonären Carnegie och andra svindlare av format kunde lägga en hel del till sina sparslantar. Med nordstaternas seger i inbördeskriget och den politiska makten i industriklassens fasta grepp följer rövarbaronernas och storsvindlarnas högtid i Förenta staterna. Genom Morill-lagarna höjdes tullarna till de högsta i landets historia, samtidigt som överenskommelsen mellan Frankrike och England 1860 inlett tjugo år av tullsänkningar i hela Europa. Våldiga markområden skänktes till järnvägsbolagen, stora lån beviljades och en centralbank inrättades vilket glädde bedragare som t ex J P Morgan och hans kumpaner inom bankvärlden.

Markspekulanter och järnvägsbolag sålde marken till invandrare som tvingades skuldsätta sig. Järnvägsbolagens kapital intecknades i denna mark, som förväntades producera varor för export och försäljning på världsmarknaden. Men farmaren på de bördiga slätterna i Nordamerika, liksom bönderna i Ryssland och Rumänien, producerade för en världsmarknad med ständigt fallande priser. För att komma ur detta dilemma tvingades bonden utvidga sin

odlade areal (och senare mekanisera jordbruket), vilket krävde pengar för att köpa mer mark, vilket krävde lån i bank, som i sin tur krävde säkerhet genom inteckning av redan uppodlad mark, vilken i sin tur måste producera varor för att täcka järnvägsbolagens intecknade kapital. Av detta följde en våldsamt expansion av den odlade arealen och rovdrift på jordarna. Den totala produktionen ökade men på marknaden föll priserna mellan 1865-1885 med över 50 procent. 1887, då ett decennium av god nederbörd förbyttes i torka, rasade allt samman.

Sammanbrottet för finanssystemet följdes av massflykt av bönder, som tvingades överge gård och grund, vilka var intecknade långt över skorstenarna, ibland flera gånger. Detta var inte någon naturkatastrof, utan följden av att bonden tvingades in i den kapitalistiska ekonomin och därmed tvangs expandera produktionen. Eller med Marx terminologi – öka sin produktivitet för att möjliggöra den ursprungliga anhopning av kapital för den amerikanska borgarklassen, som höll på att växa ur kläderna och med hjälp av bondens slit kliver fram som monopolkapitalist.

En liknande massflykt ägde rum under depressionen på 30-talet i världsomfattande skala. Då flydde t ex plantagearbetare och gruvarbetare i Malaya bort från de områden som var bebodda och behärskades av brittiska kapitalister, sökte sig in i skogen och upp bland bergen för att senare återvända och kräva tillbaka sin rätt att leva i fred och frihet, denna gång med vapen i händerna.

Förenta staternas imperialism efter 1895

Med kriget mellan Japan och Kina 1895 kastade sig kolonialmakterna som glupande vargar över Kina för att stycka området mellan sig. Det var under denna tid Förenta staternas industri- och finansklass med regeringen och marinkåren bakom ryggen klev fram för att kräva sin rättmätiga plats bland alla världens storsvindlare. Redan fem år före kolonialmakternas konspirationer vid Berlinkongressen 1878 fanns starka intressen som förespråkade annektering av Hawaji. Dåvarande utrikesministern Hamilton Fish förklarade bl a:

”Det verkar finnas en stark önskan hos många personer som på ön företräder stora intressen och mycket välstånd att bli införlivade med USA ... det finns också de med inflytande och förnuftigt förutseende som ser en framtid som måste medföra utvidgning av jurisdiktionen (områden förvaltade från Washington, vår anm) och gränserna för denna nation, och att detta kommer att kräva en viloplats i mitten av havet, mellan kusten vid Stilla Havet och de väldiga domäner i Asien som nu öppnas för handel och kristen civilisation.”

Sagt och gjort, samtidigt som makterna samlades i Berlin slöt USA-regeringen ett fördrag med Samoa i södra Stilla havet. Under denna tid intog handel med varor den mest framträdande platsen inom utrikespolitiken. 1889 samlades den första Pan-amerikanska konferensen i Washington under ledning av utrikesministern Baine, med USAs klart uttalade syfte att Nord- och Sydamerika skulle bilda en tullunion. Förenta staterna skulle enligt utrikesdepartementets förslag ”ersätta Europa och sörja för industriprodukter till jordbruks-ekonomierna i Latinamerika.” När detta misslyckades strävade utrikesdepartementet i Washington att genom förhandlingar med Spanien öppna marknader på Kuba och Puerto Rico för amerikanska varor och likaså genom direkta förhandlingar med Brasilien, Honduras och Nicaragua.

Redan 1895 kände sig företrädare för den expansiva politiken tillräckligt sturska för att ta ton mot England. I samband med en tvist i Venezuela förklarade dåvarande utrikesministern:

”I dag är Förenta staterna praktiskt taget suveränt på denna kontinent. Varför? Det är inte beroende på den goda vilja och vänskap som länder känner för USA. Det är inte heller bara på grund av dess karaktär av civiliserad nation, och inte heller beroende på den vishet, rättvisa och jämlikhet som utgör en oföränderlig princip för relationer med Förenta staterna. Det beror; förutom alla andra

skäl, på att dess outtömliga resurser tillsammans med dess isolerade position gör (USA) till herre över situationen och praktiskt taget osårbart gentemot alla andra makter.”

Förenta staterna hade kommit en god bit på väg från Monroes dagar och doktrinen mot de europeiska kolonialmakternas politik. Detta sammanfaller i tiden med att kapital börjar söka sig ut över världen, först i relativt blygsam skala, för att under tidiga 1900-talet utgöra en dominerande del inom ramen för den ekonomiska och militära utrikespolitiken. Redan samma år hade marinkåren ingripit i Brasilien på bankernas begäran, och bankirer, plantageägare och Hearst-pressen agiterade allt mer högljutt för ingripande på Kuba där amerikanska kapitalister hade avsevärda intressen. Kuba skakades av revolt och den nationella rörelsen tillgrip gerillataktik. Spanien besvarade detta genom att tvinga in befolkningen i koncentrationsläger. Samma metoder i mer omfattande och brutal skala användes senare av USAs styrkor i det långa och blodiga kriget på Filippinerna, av britterna i Malaya 1948-1955 och sedan åter av USA i Vietnam efter 1961.

Men nu hände något märkligt. Hela det gamla Europas makter älskade plötsligt freden och alla folks självständighet. Företrädare för Frankrike, Österrike–Ungern, Tyskland, England och tsarens Ryssland vädjade till president McKinley om fred, och självaste påven använde sitt inflytande för att försöka påverka den spanska regeringen. Den 21 april 1898 inleddes en blockad mot Kuba och kriget var igång. Två dagar senare beordrade marinminister Theodore Roosevelt Förenta staternas flotteskader i Hongkong att avsegla mot Manilla på Filippinerna. Kriget var väl förberett och inom fyra månader kapitulerade Spanien. USA erövrade Puerto Rico, Guam och Filippinerna och Kuba erhöll formell politisk självständighet. Förenta staterna befann sig under 1800-talets sista decennium i gryningen till den utveckling där bankernas inflytande över utrikespolitiken en tid kom att dominera. Fortfarande dominerar industri och handel med varor, och politiker och affärsmän såg exporten som den enda lösningen för att komma ur ständiga kriser och hotande sociala omvälvningar.

Men för regeringen och industrins företrädare gällde det nu att förklara varför Förenta staternas kolonialism inte var av samma moraliska skrot och korn som de gamla kolonialmakternas. Och med detta är vi tillbaka vid vår utgångspunkt, debatten i USA mellan imperialister och ”anti-imperialister”. Senator Platt från Connecticut var en ivrig förespråkare för expansion och kunde låta så här när han lade ut texten:

”Historien om territoriell expansion är historien om vår nations framåtskridande och härlighet. Det är något att vara stolt över, inte att klaga över. Vi bör glädja oss över att Försynen har gett oss möjligheten att utvidga vårt inflytande, våra institutioner, och vår civilisation till regioner som hittills varit stängda för oss ...”

Det var inte längre en fråga om kapitalets behov av marknader för varor och kapital, det var en fråga om ”civilisation”, och nu bör läsaren börja känna igen retoriken. Men det fanns fortfarande mer praktiskt lagda entusiaster som talade i klartext. En av dessa var en tidningsredaktör, som hade deltagit vid fredsförhandlingarna med Spanien 1898. Reid förklarade att ”det finns de som förnekar att handeln följer flaggan, men t o m de medger, att den försvinner när flaggan gör det” och han fortsatte och förklarade Förenta staternas verkliga roll i världen:

”Statsmannaskapet har i det förflutna varit att utveckla våra väldiga inhemska resurser genom en skyddande tullpolitik. Det nuvarande och framtida statsmannaskapet är att utvidga våra handelsförbindelser och säkra marknader för vår fantastiska överproduktion ... New York, inte London ska vara centrum för pengarna i världen.

Önska det, rösta för det, vi må bedja för det, isolering är inte längre möjlig för Förenta staterna . . .

Moskoviten har nått havet just väster om vår kust och nu måste vi ta med honom i beräkningen. Örnen och björnen befinner sig ansikte mot ansikte.”

Det amerikanska kapitalet hade växt ur kläderna och det blev dags att byta politisk doktrin. I samband med kolonialmakternas uppdelning av Kina presenterade utrikesminister John May doktrinen om den ”öppna dörrens politik”. Doktrinen formulerades i diplomatiska noter som sändes till kolonialmakternas respektive regeringar.

Bankernas affärer var inte sämre i Latinamerika där regeringar påtvingades lån mot hutlösa villkor och säkerheter. Om lånen inte betalades sände utrikesdepartementet in marinkåren för att gripa kontroll över järnvägar, tullinkomster och bankväsendet.

Marinkårens insatser för att skydda ”amerikanskt liv och egendom” speglar ganska bra detta förhållande. Marinkåren sattes in i Uruguay 1858 och 1868; i Nicaragua 1894, 1896, 1898, 1899 och 1912-1925; i Colombia 1860, 1868, 1873, 1895 och 1901-02; i Honduras 1903, 1907, 1911 och 1912; i Dominikanska Republiken 1903, 1904, 1914 och 1916-20; på Haiti 1888, 1914 och 1915-34; i Chile 1891; i Korea 1888, 1894-96 och 1904; i Kina 1894, i samband med Boxarupproret 1900, och efter Koumintang-revolten 1912; på Hawaii 1870, 1874, 1889 och 1893 för att nämna några exempel på insats av militär makt efter 1860.

Om denna välgörenhet hade president Taft följande uppmuntrande ord att säga:

”Förenade staterna har varit glada att kunna uppmuntra och stödja amerikanska bankirer som varit villiga att ge ett hjälpande handtag för den finansiella återhämtningen av sådana länder...

Republikerna i Centralamerika och Karibiska havet äger stora naturrikedomar. De behöver bara ett mått av stabilitet för finansiell återhämtning för att träda in i en era av fred och framåtskridande, vilket medför vinning och lycka för dem själva och på samma gång skapar förhållanden som med säkerhet leder till ett blomstrande utbyte och handel med detta land.”

Bankirer på Wall Street, anförda av J P Morgan och First National City Bank, applåderade säkert tillsammans med järnvägsbyggare som Harriman. Med marinkåren i ständig verksamhet över hela området kunde Taft känna sig lugn beträffande det ”mått av stabilitet” som skulle garantera det ”blomstrande utbytet” vilket sedan dess kännetecknat ekonomiska förhållanden söder om Rio Grande del Norte.

Samtidigt som kriget rasade i Europa efter 1914 och medförde kaos, svält och misär, så innebar det strålande affärer för kapitalet i USA. Som en följd av att transporter från Europa bröt samman öppnades tidigare stängda marknader för amerikanska varor och krediter till de krigförande innebar storståtliga affärer för finanssvindlare på Wall Street i New York.

Olja, råvaror och rivalitet efter 1920

Vi kan inte gå in i detaljer beträffande den följande utvecklingen, utan vill bara avslutningsvis beskriva något om oljan och råvarorna som vid denna tid blir allt viktigare för Förenade staternas utrikespolitik. Före kriget stod striden om marknaden för oljeprodukter i Europa mellan Rockefeller och bröderna Nobel som i allians med baronen Rotschild kontrollerade utvinning, raffinering och transporter av oljan från Baku i Ryssland. I den sydostasiatiska övärlden kontrollerades oljan på norra Borneo av Shell Transport & Trading med säte i London och fyndigheterna i Holländska Ostindien av Royal Dutch Petroleum i Amsterdam. I dåvarande Turkiet lyckades amerikanska intressen i strid med det tyska Bagdad Railway Company erövra koncessioner, och Standard Oil var i färd med att försöka få in foten i Mesopotamien (Irak).

I Latinamerika kastade USA ut brittiska oljebolag ur Colombia 1913 och under hela tiden för revolutionen i Mexiko (Diaz, Villa, Huerta, Zapata, Carranza) stod oljan och råvarorna i centrum för motsättningarna mellan regeringarna i Washington och London. Sedan Huerta med benäget bistånd av amerikanska bolag och regeringen störtats så tillträdde Carranza som president i Mexiko. Nästan omedelbart började rykten om förestående nationaliseringar att

spridas. Dåvarande chefen på UD i Washington, Lansing, meddelade omedelbart ambassadören i Mexiko att varna Carranza – ”påpeka för general Carranza i ordalag som inte kan missförstås; den farliga situation som kunde följa ett sådant beslut”. Detta är kanonbåt-diplomati när den är som mest uttalad. Men trots hotet så presenterades året därpå (1917) den nya konstitutionen för republiken Mexiko. Artikel 27 i denna konstitution sade bl a:

”(a) Inget utländskt bolag eller enskild kan legalt förvärva eller äga några gruvor, oljekällor, mark eller egendom i Mexiko utan att avsäga sig sitt medborgarskap.

(c) Inget bolag som äger gruva, oljekälla, fabrik eller annan industriell verksamhet kan äga eller förvärva mark utöver vad som verkligen behövs för dess omedelbara behov, ett område som ska bestämmas av den federala eller statliga myndigheten.

(e) Äganderätten till alla mineral, fasta, flytande eller i gasform, förklaras vara nationens egendom, oavsett förekommande rättigheter grundade på den äldre konstitutionen.”

När England vid konferensen i San Remo erhöll Irak som protektorat under Nationernas Förbund, ställde sig hela den amerikanska statsmakten bakom Standard Oil och krävde tillträde för ”amerikanska medborgare” inom ramen för den öppna dörrens politik. Under konferensen i Lausanne 1922-1923, som huvudsakligen behandlade frågor om oljan och koncessioner, följdes de hårda amerikanska påtryckningarna av att en privat överenskommelse gjordes utanför konferensens ram. Standard erhöll 25 procent i Turkish Petroleum Company som annars ägdes av brittiska, holländska och franska oljebolag. Därmed fick bolaget in en fot i området och ökade ytterligare fotfästet efter en överenskommelse 1928 som delade koncessioner och marknadsandelar mellan amerikanska och engelska bolag.

Men med den ökade produktionen i området under trettitalet och tilltagande insikt om oljans strategiska betydelse, började denna överenskommelse att knaka i fogarna. USA-regeringens systematiska angrepp mot de engelska koncessionerna i området fortsatte under andra världskriget. Och denna rivalitet fördjupades till en avgörande fråga som till och med ansågs hota den militära alliansen mot Nazityskland.

Sammanfattningsvis

Sammanfattningsvis kan vi kanske konstatera några huvudsakliga drag i Förenta staternas utveckling till den ledande imperiemakten i dag:

1. Rivalitet mellan staterna i Europa under 1600- och 1700-talen innebar att en handelsklass bildades i kolonierna i New England, och att denna fortsatta rivalitet underlättade koloniernas politiska frigörelse från England.

2. Det är först när den lönande handeln krossas under senare delen av Napoleonkrigen och kriget mot England 1812-1815 som kapital börjar investeras i industrialisering.

Under tiden av kolonial expansion från Europa 1820-1878 lyckades USA-regeringen inom ramen för Monroe-doktrinen (1823) hindra kolonialmakternas inträde på den Nord-amerikanska kontinenten, men inte Englands expansion av handel och bankväsen i Latin-amerika. Mot slutet av 1800-talet, sedan den politiska makten slutgiltigt erövrats av den framträdande industriklassen med växande ekonomisk och politisk styrka, erhåller denna doktrin en annorlunda innebörd och formuleras vid sekelskiftet som den ”öppna dörrens” politik.

3. Med industriklassens erövring av den politiska makten blev det möjligt att befästa *ekonomisk* självständighet. I kraft av denna makt kunde industrins företrädare resa en skyddande tullmur mot Europa samtidigt som överenskommelsen mellan England och Frankrike 1860 inledde 20 år av tullsänkningar i Europa. Genom omfattande statliga gåvor och stimulanser till järnvägsbolagen blev det först möjligt att finansiera järnvägarna och

senare bryta beroendet av kapitalimport. Till denna snabba anhopning av kapital bidrog den omfattande invandringen från det svältande och krisdrabbade Europa under större delen av 1800-talet.

Denna utveckling sker samtidigt som järnvägarna öppnar otillgängliga områden för exploatering av naturrikedomar i de europeiska koloniernas inre; medan järnvägarna, jordbruket och kreditsystemet i Förenta staterna innebär en våldsam expansion av jordbruk, export av jordbruksprodukter och snabb anhopning av kapital för industrin.

4. Under nästan hela tiden från 1789 har motsättningarna mellan England och det expanderande USA en avgörande betydelse vid utrikespolitiska överväganden inom regeringen i både London och Washington. Redan vid slutet av 1800-talet formuleras den politik som på sikt syftar till att överta det brittiska imperiets överhöghet, först inom handel och senare över finanser.

Denna politik kläds i en högtidlig retorik, där Förenta staterna och dess vita medborgare av försynen är utsedda att förmedla kapitalets välsignelse, lycka och välfärd över hela världen. I vägen för detta mål står främst det dominerande Brittiska imperiet och senare sterlingområdet och den framträdande unga Sovjetstaten.

5. Under andra världskriget blir USA-regeringens politik först och främst att underminera de tidigare kolonialmakternas ekonomiska styrka för att i kraft av ekonomisk makt organisera en ny ekonomisk och politisk ordning i världen under USAs ledning. Denna målsättning ligger till grund för planering och politik, speciellt efter Stalingrad 1943 då politiska överväganden får företräde över de omedelbara militära prioriteringarna. Det är först mot slutet av 1945 som regeringen i Washington inser omfattningen av krigets sociala verkningar. Och det är först då den inser att den måste kompromissa med sina mål. Att de långsiktiga målen – inför hotet av massornas revolt i Europa och en ny social ordning – måste underordnas den ekonomiska upprustningen av Europa.

Inom denna kompromiss fanns redan från början motsättningar som med Västeuropas växande ekonomiska styrka och främst *organisation* fördjupas allt mer. Inom ramen för en kontrarevolutionär politik mot främst Sovjetunionen och senare Folkrepubliken Kina och de nationella befrielseörelserna, godtar USA-regeringen att stater i Västeuropa organiserar kol- och -stålunionen 1953 och EEC 1958.

Motsättningarna skärps ytterligare under 60-talet och med Förenta staternas relativa försvagning under kriget i Vietnam, träder dessa motsättningar i dagen som öppen konflikt.
Rekommenderad litteratur:

Bukharin N, *Imperialism and World Economy*, Merlin Press, London 1972 (speciellt kapitel I, VII och IX).

Baran P, *Political Economy of Growth*, Monthly Review Press, N Y 1957.

Ekberg S, *Imperialism och kolonialism i Sydostasien*, Kommentar 11-12/73.

Huberman L, *Människans rikedomar*, TEMA, 1965, We the People, M R Press, N Y.

Magdoff H, *Imperialism; a historical survey*, M R, maj 1972

Magdoff H, *Imperial Expansion: Accident and design*, Monthly Review, jan 1974.

Marx K, *Kapitalet* del I, kap 23-24, Cavefors/Clarté 1970.

Nearing S and Freeman J, *Dollar Diplomacy*, MR 1966